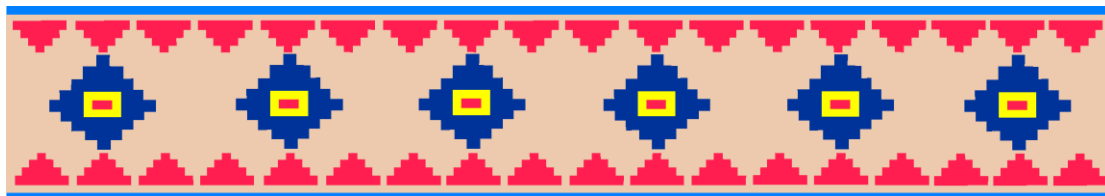

ЗБІРНИК ДИКТАНТІВ

на народознавчій основі

Відділ освіти культури спорту і туризму Гуменецької сільської ради
Кам'янець-Подільського району

Сахкамінська загальноосвітня школа І – ІІ ст.

Л.М. Вірстюк

Збірник диктантів

**з української мови
для 5 – 9 класів**

на народознавчій основі

2017 р.

**Автор: Л.В. Вірстюк – вчитель української мови та літератури
Сахкамінської ЗОШ І-ІІ ст.**

**Рецензенти: Н.В. Луцик – методист Відділу освіти культури спорту
і туризму Гуменецької сільської ради; Н.Д. Бевзюк – заступник
директора, вчитель української мови та літератури Сахкамінської
ЗОШ І-ІІ ст.**

**Друкується за рішенням методичної ради Відділу освіти культури
спорту і туризму Гуменецької сільської ради. Протокол №1 від
28.02.2017 р.**

Вступ

У збірнику розкриваються широкі можливості використання різноманітних форм і методів активізації знань учнів при проведенні диктантів, які сприятимуть ефективнішому засвоєнню вивченого, виробленню стійких умінь і навичок застосовувати їх на практиці, розвитку свідомого ставлення до праці, самостійності, творчого мислення.

Завдання збірника – допомогти вчителям української мови в досягненні навчальної, розвиваючої та виховної мети на уроках в 5 – 9 класах, а саме: зміцнити навички грамотного письма з усіх розділів науки про мову – від «Фонетики до Стилїстики»; розвивати зв'язне мовлення учнів; виховувати почуття поваги до України, її історії, до культури, відчуття високих загальнолюдських цінностей: милосердя, працелюбності, чесності.

Народознавча основа текстів не є нейтральним фоном – вона має глибинні корені етнічності українства як нації. Використані народознавчі твори сприяють пізнанню звичаїв, обрядів, символіки нашого народу.

До збірника включено навчальні, словникові і контрольні диктанти. Різні типи диктантів складаються з окремих слів, словосполучень і речень, нерідко об'єднані однією темою. Тексти диктантів різні за тематикою та стилем. Це підібрані уривки – кращі зразки майстрів високохудожнього слова (прозові твори українських письменників).

Книга рекомендується для використання на уроках української мови у 5 – 9 класах.

5 КЛАС

ТЕМА. Синтаксис і пунктуація.

Словниковий диктант

Народ, слід, берізка, казка, вузький, грибки, сережка, безстрашний, замерз, вуж, чуб, ложка, холод.

Навчальний диктант

Хату руки держать. На однім місці і камінь мохом обростає. Не вчи вченого їсти хліба печеного. Не пізно до свого дому й опівночі. У чужій пасіці бджіл не розведеш. Як kota дома нема, то миші гуляють.

(Народні прислів'я)

Контрольний диктант

Відлітають лебеді

Осінній вечір. Сіло за гору сонечко. Навколо тихо-тихо. Коли це з-за лісу лунає тривожний крик: курли, курли... Високо в небі летить табун лебедів. Чого кричать так тривожно?

Здається, вони щось забирають із рідної землі.

Пригадалась мені казка, що її розповідала бабуся: коли відлітають лебеді, вони своїми крильми сіють на землі печаль. Я вдивляюсь в табун, що летить. На тонких лебединих крилах грають пурпурові відблиски вечірньої заграви. Хіба печаль пурпурова? Вона ж лазурова, бузкова, як високі могили в степу.

- *А коли повертаються лебеді, що вони сіють крильми?*
- *Радість!*

(В. Сухомлинський)

Тема. Фонетика і орфоепія. Графіка і орфографія

Навчальний диктант

Замки України

Наші предки будували замки, щоб боронити рідну землю від нападників. На горі вони ставили міцні будівлі, оточували їх високим кам'яним муром. На мурах були сторожові вежі. У мурах були бійниці, через які люди відбивали напад чужинців.

Добре відомі замки в Луцьку, Хотині, Кам'янці-Подільському, Хусті, Меджибожі, Острозі...

Були замки в Києві і Львові. У замках, які збереглися, тепер музеї.

Замки треба берегти. Це наша історія.

(Д. Чередниченко)

Словникові диктанти

I. *Сім'я, буряк, приїхати, возз'єднання, люблю, яблуко, юнак, майбутнє, єдність, яворовий, п'єса, дебют, Києва.*

II. *Стелити, кропива, козак, черешня, вишневий, яблуневий, січень, травень, земля, весна, береза.*

III. *Льон, тьохкати, бойовий, синього, нього, бульйон, дезінформація, курйозний, льодовик, дзьоб, сьогодні.*

VI. *М'ята, дощ, літній, піч, сопілці, учительці, ніч, сміх, ріжте, радість*

КОНТРОЛЬНІ ДИКТАНТИ

Чорнобиль

Було собі на Україні давнє місто Чорнобиль. Затишне,красиве. Та біля нього побудували атомну. І недогледіли її. Погано збудували. Погано й пильнували.

Сталась аварія на атомній електростанції. Багато земель України стали брудні. На них не можна сіяти хліб,пасти худобу.На заражених землях нікому тепер не можна жити. Ті землі треба лікувати. Чорнобиль тепер – велика рана України.

(Д.Чередниченко)

Кам'яна баба - бовван

Подекуди ще можна натрапити в Україні на високу степову могилу,насипану колись скіфами. За часів Запорізької Січі ті могили дуже ставали в пригоді козакам. Вилізе козак нагору й пильнує ,чи не видно де ворогів. А з'явиться раptom на обрії татарська кіннота- запалить смолоскип і подасть знак своїм. На таких могилах скіфи ставили своїх ідолів,що звалися кам'яними бабами,або на тюркський лад,бовванами. Далеко в степу було видно якусь темну цятку – бовван. І коли,навіть,це вже не був бовван,однаково казали – щось бовваніє.

(А.Матвієнко)

М'ята

Об'їхав я багато країв. Гарних,дивних,цікавих. Тепер у місті живу. Та враз я згадав хлоп'ячі забави на батьковому подвір'ї. Почув трав'яний дух. Дух,де в'ється моя Рось. Задзвеніли мені солов'ї,кропив'янки,очеретянки,заворкотіли голуб'ята. Запахли в рідному саду ряст,рум'янок,п'ятиперстень. І м'ята. Холодна,кучерява. Ледве заходжу,було,хлоп'ям до саду,відчуваю,як вільно дихати. Як

*пахучий холодок наповнює груди. А там ластів'я
озветься,защобече,ніби щось промовляє. А із сусіднього саду вітається
дід Лук'ян. Скинув бриля – махає.*

(Д.Чередниченко)

Весна на Поділлі

*Нас оточувала велична премудра природа. Ми зростали під її могутнім
чаром. Батько вчив нас змалку любити і пізнавати її.*

*Наставала весна ліс починав шуміти якомсь неспокійно. Таємничий
гомін йшов день і ніч. Від нього ставало неспокійно на душі і на серці.*

Сніг танув,зникав поволі. Ми вперше після зими виходили в ліс.

*Пробивалася перша травиця,проліски витикались з-під снігу. Дерев
вкривались ніжним перволистом...*

*Десь високо на стовбурі велетня береста постукував дятел. Ми
прикладали вуха до стовбура й слухали. Потім бігли
лісом,кричали,співали,обіймали дерева,качались на траві. Сприймали
весну так само,як птиці й звірі.*

(Г.Журба)

Тема. Будова слова й орфографія.

Контрольний диктант

*Запорожці жили скрізь по Дніпру,у Великому Лузі, по степах та
городках.Городки були обнесені високим валом,а в тім місці,куди
входити,стояло з боків два високі стовпи.Було,кому є діло до
старшини,іди у фортецю дорогою,а як тільки поліз через вал зараз
підскачать помічники кашовара і ну киями: «Не ходи навпростець,ходи
у ворота!».*

Запорожців часто грабували ляхи та турки, а за те не спускають їм і запорожці. У них була черга, кому їхати на роздобутки, а кому дома бути. Як тільки хто вернеться без нічого, то його карали киями. Хоч і київ отримував – сідав, тив, їв. Не сердилися довго: не привіз сьогодні – привезе завтра, а все-таки роздобуде на товариство.

(Я.Новицький)

Навчальний диктант

Український віночок

Своєрідним жіночим оберегом на Україні завжди був віночок, і нині, як і в давнину, з раннього дитинства кожна дівчинка вчиться виплітати квіткові віночки. Їх на Україні виплітали з різного зілля від весни і до пізньої осені. Кожний віночок служив не тільки окрасою голови дівчини, він був «знахарем душі», бо в ньому є чаклунська сила, що і біль знімає, і волосся береже.

(М.Кришук)

Контрольний диктант

Літо

Літо на Україні за народним календарем починається 21 червня. Влітку дні найдовші, а ночі найкоротші. Як погідна ніч, то падає густа роса, покриває землю і рослини. Часто надходять бурі із зливами і грозами. Інколи випадає град, виб'є збіжжя в полі, обломить дерева і заподіє великої шкоди.

По городах, полях і в лісі багато всяких квіток. Безліч метеликів й інших комах у повітрі. Вже досягають деякі овочі і ягоди. На полях уже визріває збіжжя, і настають жнива.

У полудень стає гаряче. Сонечко аж обливає теплом. Пішов би куди,

та ноги не несуть. Ягнята лежать собі в холодочку біля ставка. Коні зібралися докупи: стоять, опустивши голови, тільки хвостами обганяють оводів.

Усе відпочиває.

(За М.Крищуком)

Словниковий диктант

Свято, морквяний, підвіконня, віття, листя, сонечко, пальчик, рибалчин, бур'ян, сигнал, сестра, веселий, десятий, крилатий, забирати, керувати, піччю, ніччю, молодістю, запорізький, лє, бовван, серйозний.

КОНТРОЛЬНІ ДИКТАНТИ

Великдень на селі

З приходом весни село готується до Великодніх свят. Незалежно на яку неділю квітня чи травня вони випадають, усі з нетерпінням чекають їх приходу. Дбайливі руки господині обмазують свіжою глиною видзьобані зимовою негодою стіни. Господарі завершують весняне обрізування дерев та кущів, орють та скородять городи, підновлюють плоти.

Страсний тиждень є одним із найтихіших у році: ні тобі сміху, ні жартів, ні пісень. А у Великий Четвер і П'ятницю люди очепурять могилки своїх рідних і близьких.

(М.Крищук)

Про заснування Києва

Поляни жили окремо й володіли своїми родами. І до того вони жили родами, кожен на своїх місцях.

І були три брати: одному ім'я Кий, другому – Щек, а третьому – Хорив, а сестра в них була Либідь.

Сидів Кий на горі, де тепер увіз Боричів. А Щек сидів на горі, яка зветься нині – Щекавицею. А Хорив на третій горі, від нього вона прозвалася Хоревицею.

І здудували вони місто в ім'я старшого брата свого і нарекли його Київ.

Був круг міста ліс і бір великий, і ловився там всякий звір, і були мужі мудрі й тямущі, а називалися вони полянами, від них поляни і до нині в Києві...

(В. Близнець)

6 клас

Тема. Лексика і фразеологія

Контрольні диктанти

Соловейко

...Соловей сидів на тонесенькій калиновій гілочці, що хилилася од його ваги. Був дуже схожий на горобчика, лише тільки мовби трохи витягнуте. Очі чорні, великі. Як співав, злегка горбився, трішки опускав крильця, широко відкривав тонкий дзьобик, в якому, ніби сердечко в дзвонику, бився гострий язичок, і все його крихітне тільки тремтіло й здригалось...

Сонце вже підбилося на добрий людський зріст. У його скісних променях на деревах, у траві, у туго натягнутих ажурних павуча них сітках, ніби оті коштовності, що їх щедро розсипав по лісу соловейко, блищала, вигравала всіма барвами райдуги роса.

Запаморочливо пахли конвалії, черемха, шипшина.

(Б. Комар)

Хліб – найбільше багатство

У всі віки, на всіх перепуттях історії хліб був найбільшим з багатств. Коли його обмаль – чваньковите золото просто непотріб. Його закопують в землю як мерця, його ховають за ковані двері як найпідлішого злочинця. А хліб і в бундючні хороми і в прості селянські оселі здавна вносили на підносах із шанобою. Ти, золото, годишся тільки для того, щоб на тобі подавати до столу звичайний чорний житній хліб. Недарма збіднілі народи відверталися від держав, що мали багато золота, і простягали руки до тих, які мали багато хліба.

Хліб переважає все. Одне пшеничне зерно тяжче за гори золота.

Вкинуте в землю, воно за один лише рік дає тисячі зерен...

(В. Земляк)

Сірко

Гарно співали солов'ї. Мабуть, ніде не було таких співаків, як на Запоріжжі. Тут дзвеніли шаблі, тут гуляла воля, і все те перейняли в свої хорали мастакуваті птахи.

Аби не заважати козакам, Сірко не пішов до них, сів просто на ще не вичахлий пісок. Срібно зблискувала проти місяця вода, вона була м'яка і тепла. Це відчувалося на відстані. Річка текла, несла свої темні води повільно і тихо, місяць купався у воді, вечір був м'який і лагідний.

Такий, як і вчора... Схилювався на лікоть, розпростав ноги. Відпочивав. Йому болів лівий бік, болів давно, часом затернав так, що не відчував його зовсім. Дивився, як сходить за Дніпром місяць, слухав солов'їв чи й не слухав, бо думки пішли кудись, як піхота на приступ...

(Ю. Мушкетик)

Тема. Словотвір і орфографія

Словниковий диктант

Козацький, дніпровський, свіжоспечений, науково-популярний, запорозький, хортицький, Черкаський, татарські, Канівський, Корсунський, Кам'янська, водограй, краєвид, зерноосховище.

Контрольні диктанти

Звичай – скарб українського народу

Кожна нація,кожен народ,навіть кожна соціальна група має свої звичаї,що вироблялися протягом багатьох століть і освячені віками. Народна мудрість нерозривно зв'язана зі звичаями народу...

Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського,родинного і суспільного життя. Звичаї і мова об'єднують окремих людей в один народ,в одну націю...

В усіх народів світу існує повір'я,що той,хто забув звичаї своїх батьків,карається людьми і Богом.

Наша Україна велика. Українці живуть у різних куточках земної кулі. Усна народна творчість – класичний приклад єдності усіх українців.

(О.Воропай)

Різдво

Різдво – найдавніше наше свято. Походить воно з дуже давніх часів,коли наші предки ще не були християнами. В ті часи це було свято на честь доброго Бога сонця,що звався Дажбог. Пізніше,коли наші предки стали християнами,в цей самий час почали святкувати день народження справжнього Бога – Ісуса Христа. Тому в цьому святі збереглось багато наших старих звичаїв,як поєднані тепер з християнством.

Різдво починається Святвечором. Це вечір останнього дня перед самим Різдвом. На Святвечір на столі має бути дванадцять страв. Кутя – це головна страва на Святвечір.

(П.Волиняк)

Береза

Береза, за народними віруваннями, - одне з найдавніших дерев, з яких починалося створення світу. Колись її вважали оберегом від злих духів і нещастя, тому часто садили біля хати, щоб милувала око і захищала садибу. Наші предки вірили, що береза – це дерево русалок, які люблять на ній гойдатися, тому на русальний тиждень березу прикрашали шматочками полотна, стрічками, вінками, різними дарами.

Вважають, що від слова «береза» утворилася назва місяця – «березень». Це час, коли з берези тече сік – лікувальний весняний напій.

Завдяки своїй білій корі та ніжному листячку береза стала в українців символом чистоти, дівочої ніжності й вірності.

(М. Соловйова)

Невичерпна криниця

Усна народна творчість – цінний набуток кожного народу. В ній знайшли втілення найзаповітніші мрії, помисли, сподівання багатьох поколінь. У невичерпній її криниці видзвонює духовна наснага трудівника, моральна сила, віра в найсвітліші ідеали, в краще майбутнє.

Серед багатьох фольклорних видів і жанрів одне з найпомітніших місць займає казковий епос, який виник і розвинувся на основі тисячолітньої трудової і суспільної діяльності людей, що сягає своїм корінням у найдавніші часи людської історії.

Як один із провідних жанрів народної оповідної творчості, казка відігравала важливу роль у розвитку писемності. Виховні можливості її важко переоцінити...

(І. Березовський)

7 клас

Тема. Самостійні і службові частини мови

Словниковий диктант

Ліс, річка, море, казка, ручка, озеро, Київ, радість, сум, місто, гора, трава, син, дочка, вітер, мед, Львів, ножиці, знання, лікар, козак, читання, окуляри, солодощі, веселощі.

Контрольні диктанти

Скарбниця мудрості й краси

Пісня – це голос душі народу, поетичний вияв його працелюбності і співучої вдачі, образне втілення його історії, моралі, мрій, прагнень.

Вона така ж нездоланна і безсмертна, як і той народ, що її породив.

Зароджувалася вона у праці і в забавах, у календарних обрядах та ритуальних діях наших предків. Була вона з козаками і в звитязних походах, і в турецькому полоні, і на жалібних тризнах, ночувала при чумацьких вогнищах під високими зорями. Тамувала біль розлуки і заглушала брязкіт кайданів, долинала зовом отчого дому до бідних емігрантів заокеанській чужині...

Пісня завжди була голосом непокори, світочем віри й надії...

(А.Добрянський)

Барвінок

На кожному крилі городу росли куці барвінку. Здавалося, що він і зимою зеленіє, бо коли танули сніги, то на світ пробивалось його цупке зелене листя, не змучене холодом, не скалічене морозом. А коли повітря ставало м'яким і лагідним, то барвінок зацвітав так, наче небо

бризнуло на землю живою блакиттю, зацвітав так, немов дитячі очі землі дивилися довірливо.

Баба гнівалась, коли зривали барвінковий цвіт. Вона ніколи не могла примиритися з тим, що квітку зривають. Хоч би яка квітка була – чи чорнобривці, чи ружі, чи звичайнісінькі калачики, чи лісові дзвоники, чи ромен. Тим більше її гнівало, коли хтось необережно зривав цибулю зі стрілкою, яка могла б дати насіння, коли хтось виривав усю стеблину кропу, замість нащипати листя. Тоді баба чорнішала, погляд ставав лихий.

Навіть на Спаса, коли, здається, з квітами просинаєшся, з квітами сідаєш за стіл, з квітами їси яблука та груші, з квітами свіжовипечений хліб умочаєш у мед, навіть на Спаса баба не могла відцуратись од святого ставлення до цвіту.

(Є. Гуцало)

Ранок

Чи не вперше в житті я встав так рано, вийшов на подвір'я і побачив досі не бачене мною диво – ранкову заграву сонця. У левадах перекликалися горлиці, щебетали на різні голоси птахи. Деся вистукував своїм дзьобом дятел. Закувала зозуля. Прилетів із саги лелека й приніс лелечатам на сніданок якусь поживу. Я стояв заморожений. Потім схаменувся і побрів на ранковій росі, що густо впала на зелений спориш, яким заросло наше подвір'я. Роса блищала сріблом різнобарвних, немовби скляних, намистинок і змочувала мені ноги.

(І. Цюпа)

Гніздо

Марко побачив над річкою двох куличків. Пташки то припадали до води, то з жалібним попискуванням відлітали вбік.

Скрадаючись, Марко занепокоєно пішов берегом. На траві лежало

*вимощене з сіна невелике гніздечко, а в ньому хрестиком тулились
чотири світло-жовтих крашанки. Пташки марно старалися
стеблинами сіна підняти вгору, захистити од хвилі нетривке
кубелечко. Хлюпне вода раз-вдруге і забере з собою гніздо.
Пташки побачили людину й безпомічно затужили пташиною тугою.
Не торкаючись гнізда, Марко вирізав навколо нього землю, вийняв її й
переніс вище, куди не дійде вода. Він навпочіпки сів під вербою,
придивляючись до кубелечка. Над ним, попискуючи, з'явилися пташки,
покружляли і впали донизу, знову злетіли і знову опустились.
А над усім широким світом, над пригнутими вербами та принишклим
птаством димів дощ.*

(М. Стельмах)

Рідна ріка

*Я дивлюся на сіро-синій Дніпро, слухаю плескіт хвиль. Нічого
дорожчого у світі немає для мене. Я не хочу і нізащо не розлучуся з
моєю рікою. І якщо судилося мені зробити щось красиве й велике в
житті, то тільки на її берегах, ласкавих і чистих...*

*Ніколи ще я так не відчував життя, і не був так переповнений
любов'ю до свого народу, і не почував такого безмежно радісного
зв'язку з ним.*

*Як багато хочеться мені сказати про любов до ріки моєї рідної, ясної.
Річко моя. Життя моє, де і чому я забарився, чого так пізно прийшов
до твого берега, теплого і чистого? На твої ясні води, на урочисті
зорі, що дивляться в тебе з неба? Люблю ясні води, на урочисті зорі,
що дивляться в тебе з неба? Люблю я воду твою ласкаву,
животворящу. І береги твої чисті, і всіх людей простих, що
трудяться, живучи на твоїх берегах.*

*Кланяюсь тобі за ласку, за багатство, що даламоєму серцю, за тебе, що,
дивлячись на тебе, роблюсь я добрим, людяним і щасливим, що можу
любити тебе все життя річкою мою, душою мого народу.*

(Д. Череднеченко)

Криниця

Село стояло у величезній балці, а балкою протікала виляючи степова річечка. Один бік балки зривався високою кручею. Склея, припавши землею, поросла деревами. Поміж них виляла стежка, що доводила до містка через річку. Побравшись стежкою, Марко звернув до криниці.

Криниця була із скелі. Здавалося, якась величезна сила викинула з землі страшенну кам'яну брилу. Вода витікала чистою холодною течією. Навколо було каміння, складене людською рукою. Хтось змурував цямриння, а на ній поставив давній образ. Не було вже видно малювання, але, неважачи на це, щороку на Зелені свята дівчата квітчали ікону над криничкою.

Од цього місця віяло несказанною красою. Трохи одступивши від скелі, розкинувся гайок. Верховіття дерев було нижче від скелі. Марко любив здиратися збоку на скелю й сидіти там, дивлячись на блакитне небо, нерухоме каміння й тремтяче листя.

(І. Цюпа)

Білі лебеді

З давніх-давен через село Медвин полягає лебединий шлях. Коли запахне відталою землею і березовим соком, птиці, розколюючи повітря, приносили на святкових крилах вологе тепло. Іноді лебеді падали недалеко від села на прибутну воду, близько підпускали до себе дітвору й дорослих. Потім птиця, струшуючи живі краплини, розгонисто підіймалася вгору, а людина, роняючи піт, хилилася в роботі низько до землі. Проте їй ще довго-довго ввижались оті сонцем перемиті віщуні тепла, що на крилах приносять весну.

У таку пору дівчата-підлітки виводили веснянки. А в небі все тягнулись лебеді, зрідка гублячи на землю притерте в дорозі пір'я. По землі розбризкувались підсніжники, а над нею дзвеніла урочиста лебедина пісня. Птахи низько пролітали над хатами, що білили між деревами і,

здавалося, теж збиралися кудись летіти.

Національні символи країни

«Людина хороша, коли на себе схожа»,— говорять у народі. Кожна нація намагається виявити себе і свою суть у національних символах. Гербом України є тризуб, а прапор складають два кольори: жовтий і синій. Який же зміст, яка історія у цих символах?

Зображення тризуба з'явилося дуже давно: його розрізняють ще на монетах київських князів. Ось лише деякі версії походження цього знака: скіфський або візантійський скіпетр, корона, голуб Святий Дух, якір, лук і стріла, шолом, сокира.

У Київській Русі тризуб зображали, вносячи у його форму національні елементи, але зберігаючи незмінною основу.

Яке минуле українського прапора? Синій і жовтий кольори ми бачимо на знаменах українських козаків, у козацькому й гайдамацькому одязі.

Краю, де зародилась хліборобська цивілізація, притаманні саме сині й жовті фарби. Золотаві хлібні лани і блакитне над ними небо, синя дніпровська або морська вода і жовтий пісок - все це зроду-звіку складало краєвид України. Око українця милували жовті квіти горицвіту й соняшника, голубі пелюстки цикорію, барвінку й волошки. Жовте уособлює вогонь, а синє - холод, це два полюси буття, два кінці осі, навколо якої буття обертається.

8 клас

Тема. Синтаксис і пунктуація

Контрольні диктанти

ГЛИБОКА ОСІНЬ 1845...

Була глибока осінь 1845 року...Важкі чорні хмари нависли над землею.Зривався холодний вітер.Сіяв густий дощ. Дорогу геть розквасило. У таку неgodу Тарас Шевченко повертався з Андрушів у В'юнище. У цих селах на Переяслащині він тоді, за дорученням Київської археологічної комісії, змальовував пам'ятки старовини. Конячина ледве тягла воза у багнюці. Шевченко промок до нитки. Ще в дорозі його морозило, а коли надвечір прибув у В'юнище, відчув себе зовсім хворим. Довелося злягти у ліжко в чужій хаті. Про хворобу Тараса Григоровича дізнався його приятель лікар А.О. Козачковський і негайно перевіз поета до себе в Переяслав. У нього виявилося запалення легенів. Від цієї хвороби в ті часи небагато видужувало. Про це знав Шев-ченко. І важкі думи снували в його голові. Невже так рано прийшла остання

година ? Ще ж і тридцяти двох років не прожито ! Ще ж скільки задумів, прагнень не здійснено ! Невже не доведеться більше побачити широкі лани й високі могили, і Дніпро ревучий на милій Україні ?

(Л. Гордєєва)

Стрітення

Стрітення – найбільше свято в лютому. За повір'ям,саме 15 лютого зустрічається зима з весною. Люди щиро вірили:яка погода буде цього дня,такою виявиться і весна. Якщо тепла,то й березень мав бути теплим,а коли морозяна – зима ще довго протримається. Слідували і

за бурульками. Вважалося, якщо увечері вони короткі – до весни снігу випаде небагато, а якщо довгі, то треба сподіватися на рясні заметілі.

Зі Стрітінням пов'язують свої надії пасічники. Залежно від того, як капатиме зі стріх водичка, так прибуватиме до вуликів мед. У давні часи рідко хто з селян не тримав бджіл. Доцільність бджільництва диктувалася не тільки харчовими і лікувальними властивостями, а й обрядовою потребою – солодкий продукт використовувався майже в усіх дійствах: на хрестинах, весіллях, при поховальних обрядах, для храмових свят...

Пасічництво було єдиним джерелом одержання воску для свічок.

(Народні звичаї та обряди)

Осика

Осика вважалася у народі особливим, проклятим деревом. Кажуть, коли Богородиця з немовлям Ісусом тікала від царя Ірода, то ховалась від погоні під деревами. І всі дерева стояли тихо, не шелеснувши, лиш на осиці дрібно тріпотіло листя... За цей гріх Бог прокляв її. Пізніше на дереві повісився Іуда, що зрадив Христа. І тепер уже довіку тремтить листом: од жаху за скоєне. За народним повір'ям осика була сильним відворотним засобом од нечистої сили: кілок з осичин забивали на воротах під Зелені свята (од відьми), а потім, щоб не велось у господі нічого лихого, закидали його на горіще. Щоб утратив свою лиховісну силу упир чи відьмак, в його могилу забивали той же осиковий кіл.

(Г.Бондаренко)

Вареники

Вареники – одна з найпоширеніших на Україні страв з вареного тіста з

начинкою. Начинка могла бути пісною чи скоромною, залежно від релігійного календаря. Як начинку використовували сир, смажену капусту, варену товчену картоплю, мак, калину, вишні та інші ягоди, варені та товчені сухофрукти, варену квасолю, горохове пюре, пшоняну та гречану каші і навіть борошно.

У повсякденному меню українського селянина вареники зустрічались нечасто, вони були окрасою недільного й святкового столу. Вареники вживались також під час урочистих трапез: на весіллі, хрестинах, поминках, на гостинах, присвячених храмовим святкам, їх варили на толоку й обжинки.

(Л. Артюх)

Обжинки

Недарма останній місяць літа на Україні називається серпнем. З приходом серпня для серпів і кіс було завжди багато роботи. Завершували жнива, збіжжя звозили на токи, готувалися до обмолоту. Живе у народі гарний звичай проведення обжинкових свят. У день завершення косовиці хліба господарі залишалися вдома, готуючись до приходу женців. З тієї нагоди у хаті варили багаті страви, пекли, прибирали у дворі, в світлиці.

На полі женці доручали вижинати останні стебла найкращому косареві і найвправнішій в'язальниці. Приготувавши обжинковий сніп, женці качались по стерні, борюкались, щоб не боліли спини, а земля матінка давала нові сили до одвічної праці.

Дівчатка шукали польові квіти і прикрашали обжинковий сніп. Цей сніп головний косар підносив на руках, повертався лицем до сонця і дякував Господу Богу, що допоміг щасливо докінчити жнива.

Усі низько кланялися, хрестилися. Після цього всі гуртом з піснями йшли в село до господаря. Попереду йшла жінка зі снопом, зв'язаним із закруток, за нею йшов косар з обжинковим снопом, а потім всі інші зі своїм робочим інвентарем. Ставши коло воріт, женці викликали господаря, той відчиняв ворота і просив усіх у двір за святковий стіл. Сніп передавали господареві, він окроплював його свяченою водою, а

потім усе те, що було на столі, зі словами:

- Да освятиться сей хліб насущний!

(М. Крищук)

Хустки

Ніколи не минеться мода на хустки. Їх дістають зі скрині. Барвисті, як сад навесні. Мерехтливі, як світання над річкою. Незбагненне диво – українська хустка. Хустка-веселиця називають цей улюблений головний убір української жінки. Легенька, мов весняний вітерець, тепла, мов мамині руки, вона лягає на жіночі плечі. І як пташка, злітає в руці нареченої в той незабутній радісний день. І пелюстком стелиться вона на голівку немовляти.

Зринає в пам'яті образ мудро усміхненої бабусі. Сама в білій хустці, як з-під білого цвіту, підводить дівчаток до скрині й виймає розцвічені барвами літа святкові хустки.

При слові «хустка» спливає у пам'яті безліч знайомих картин. Тож хочеться, щоб вона була сьогодні не просто модною, а й предметом благоговіння як перед одним із національних символів-оберегів.

(З народного календаря)

Писаний камінь

На Гуцульщині кожна полонина, плай, потічок, печера, звір мають свою назву, а з нею — історію, легенду. Отож і скелю над Чорним Черемошом віддалік гірського села Криворівні величають Писаний Камінь. Чудова тут місцина! Можна годинами милуватися горами і особливо в час, коли полонини вкриваються червоно-білими полотнами. То зацвітають маки і ромен.

А ще слухати невтомну мелодію Чорного Черемошу. Цей чарівний куточок був улюбленим місцем відпочинку Івана Франка. Він частенько приходив сюди з дітьми і сам. Тоді клав на коліно зошит і щось писав.

Або, підперши рукою підборіддя, довго дивився у мрійну далину. Цей камінь і залишився свідком народження багатьох дум поета.

На цій скелі, як і всі, хто побував тут, залишив свій автограф Великий Каменярь. Саме напис Івана Франка був безмежно дорогий селянам Криворівні.

(В. Вільний)

Батьківське слово

Споконвіку батько в сім'ї вважався господарем. На нього покладалися обов'язки піклуватися про родину, годувати її та захищати.

Батьківське слово було законом для дітей. Його приклад у родині мав велике значення. Діти намагалися наслідувати батька. На все життя запам'ятовувалися мудрі батькові слова. Його слово, його приклад мають бути законом і обов'язком у родині. Тоді кожен з нас з любов'ю буде згадувати свого тата , його повчальні на все життя слова.

(В. Цимбалюк)

Ранок

Місяць світив усе ясніше. Соловей співав невтомно, а хвиля хлюпотіла. Хлопець не спав, думаючи про райську квітку щастя. Північ минула. Літня, коротка ніч кінчилася. Ранок був недалекий. На виднокрузі появився вузький пасмужок, зразу блідий і невиразний. Зорі блідли, блідло й небо. Солов'ї притихли. Подуло раннім холодом, і роса затремтіла на квітах. Також хлюпала вода у ставі. Груді хлопця хвилювали, очі світилися, губи горіли. Підніс голову, руками обіперся на ліжко і сів. Хвилину слухав. Усі вдома спали. Хлопчина тихо встав і підійшов до вікна. Вікно відчинив легенько. Переліз і здригнувся. Зимна роса облила його теплі ноги, і ранній холод перейшов його.

(Б.Лепкий)

Як зробити меню здоровим

Передусім зменшіть кількість жирів, особливо насичених, у денному раціоні. Вибирайте пісне м'ясо, зрізайте з нього жир, вживайте більше риби та м'яса птиці. Вершкове масло замініть легким маргарином, а для смаження та салатів використовуйте олії – соняшникову, кукурудзяну, маслинову. Менше ковбас, бекону, копчених м'яса та риби, а краще взагалі відмовитися від них. Не надуживайте сметану, вершки, майонез, жирні приправи; вибирайте знежирене молоко, йогурти та сир з низьким процентом жирності.

Не зловживайте бісквітами, тістечками, чіпсами, шоколадом, якщо вистачить сили волі, - повністю виключіть ці продукти з вашого меню.

(З журналу)

9 КЛАС

ТЕМА. СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

Контрольні диктанти

Буковина

Хто хоч раз побував у цьому зеленому краю, не забуде його довіку, згадуватиме його красу, його добрих, працьовитих, привітних людей. Як ніколи, прекрасна Буковина в пору дозрівання плодів, збирання врожаю. Від полуденної спеки укривають вас на дорогах листаті крони горіхів, черешень.

Доброї, солодкої води нап'єтесь з джерела, дбайливо обмурованого, обсадженого кущами. І довго милуватиметесь барельєфом – двома лелеками, що схилилися до води. Немудре зображення цих птахів – свідків добра – скільки споминів сколихне у вашій душі. І ви підете далі дорогами Буковини, зігріті цією хвилиною.

(Журнал «Україна»)

Цілющі ліки

Населення нашої землі з прадавніх часів використовувало різні рослини при недугах. Про це збереглося багато даних у літописних джерелах та стародавніх книжках.

Народні знахарі помітили, що коли хворому давати тричі на день перед їжею запарені пшеничні висівки, покращується робота шлунку, людина відчуває приплив сил. Просо лікує серце і печінку.

Барвінок зміцнює організм, лікує шкіру. Буркуновий чай допомагає позбутися кашлю, лихоманки, безсоння.

Кульбаба помагала позбутися подагри, материнка лікувала шлунок, горло. Напої з хвоща польового очищали весь організм.

*Здавна в народі шанували
подорожник, любисток, ромашку, полин, ожину, малину, звіробій...*

Усього й не перелічити.

(Народні ліки)

Оселя

«Зроби хату з лободи, а в чужую не веди», - вимагала молода дружина від чоловіка. «Своя мазанка ліпша від чужої світлиці», - відмовляв дід онукам, які запрошували жити до себе. І молода господиня, і старий гречкосій вважали по-справжньому рідним, надійним і затишним житлом лише свою особисту оселю. Вони говорили: «Чия хата, того й правда».

Символом України стала біла хата. Особливо урочистим було заселення нової хати. Її обсипали зерном на багатство, маком проти нечистої сили; проти злих сил вносили кропиву, лопух, освячену вербу. Входячи в нову оселю з хлібом-сіллю в руках, господар казав: «Дай же нам, Боже, в добрий час у новий дім увійти, хліб сіль унести! Бережи, Боже, цю хату громом і грозою, потом, і великим клопотом!».

(В. Супруненко)

Іде весна

Перший весняний місяць нерідко вважають господарем полів та лісів. Довкола вже зникли снігові кучугури, на обійстях заяріли під парким сонцем цятки талої води, на пагорбах почала тужавіти земля, прокльовується рання травичка. Попід вікнами, ошчасливлені пробудженням природи, радісно попискують синички, а табунці горобців, зібравшись у ватаги, з'ясовують свої стосунки.

Справжній прихід весни пов'язували традиційно зі святом Явдохи (14 березня). До цього дня випікали обрядове печиво, так звані веснянки, а

дівчата й хлопці брали його у долоні і з простягнутими руками йшли на околицю села і закликали в гості весну – красуню.

(В. Скуратівський)

НАРОДНА БОТАНІКА

Надзвичайно широкими були уявлення українців про рослинний світ. В Україні особливою популярністю користувалися такі дерева, як дуб, береза, тополя, явір, верба. Дуб шанували за довголіття, міцність, вологостійкість. Його деревину використовували при будівництві житла, на клепки бондарських виробів, осі до возів. Дубова кора вважалася найкращою для вичинки шкур. Березу і тополь любили за красу й декоративність. їхню деревину використовували у будівництві, столярстві. Тополями обсаджували шляхи, садиби. Березовий сік, що збирали навесні, був одним з найпопулярніших напоїв. Найпоширенішим елементом українського пейзажу є верба. Це дерево було відоме як невибагливе й швидкорослuche. Верба добре переносила вологу, тому за розташуванням вербових дерев селяни визначали підземні джерела і місця, де доцільніше копати криницю.

З численних чагарникових рослин в Україні особливо популярні калина і терен. їх цінували як декоративні рослини, а плоди вживали у їжу. Багато рослин застосовували в народній медицині. Дубова кора вважалася найкращою для лікування шлункових захворювань. Плоди калини і кору верби, бруньки та листя берези застосовували як протизапальні засоби.

Знання про рослини знайшло своє яскраве відображення в усній народній творчості. У багатьох народних піснях вони символізують довголіття, кохання, дівоцтво і красу, деякі стали уособленням України.

(В. Горленко)

РІДНА МОВА

Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень. Але найкраще, найдосконаліше вона має володіти рідною мовою. Рідна мова — це невід'ємна частка Батьківщини, голос народу й чарівний інструмент, на звуки якого відгукуються найтонші й найніжніші струни людської душі. Є мови більш і менш розвинені, є мови, що своїм чарівним звучанням здобули світову славу. Та наймилішою і найдорожчою для людини є її рідна мова. Бо рідна мова не тільки зберігає світлі спогади з життя людини й зв'язує її з сучасниками. В ній чується голос предків, відлунюють перегорнені сторінки історії свого народу. Вона є тим найдорожчим і найміцнішим зв'язком, що з'єднує усі покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Мова народу — це саме життя.

Український народ завжди ставився з великою пошаною, вірою й любов'ю до своєї мови, яка була йому на тернистих шляхах поневіряння в сумній минушині і за єдину зброю, і за єдину втіху. Нашою мелодійною, співучою мовою милувались іноземці, що побували в Україні. Ми повинні цінувати нашу мову — нетлінний скарб українського народу, що його наші предки зберегли, незважаючи на всілякі заборони й утиски, передавши нам у спадщину.

(Б. Антоненко-Давидович)

УСМІШКА

Не даремно говорять, що люди — ніби дзеркало. Усміхайся — і світ вертатиме тобі усмішку. Якщо ж хмуритимешся на людей — вони хмуритимуться на тебе. Це одна з мудростей, яка має велике значення у спілкуванні з людьми. Посмішка — це найдієвіша зброя, за допомогою якої найлегше проникнути крізь панцир інших «я». Дружня усмішка усуває настороженість або агресивність, долає всілякі перешкоди у спілкуванні з людьми. Якщо досі ви не користувалися цим засобом, щоб завоювати симпатії людей, спробуйте провести такий дослід.

Усміхайтесь до кожного, з ким маєте намір установити контакти, і ви переконаєтесь, що усмішка настроює розмову на зовсім інший лад. І люди навкруги здаватимуться вам приязнішими, доброзичливішими.

Усмішка може повністю змінити атмосферу довкола вас.

Ви побачите, що вона піднімає настрій не тільки вашого оточення, а й ваш власний. Гідним подиву психологічним явищем є те, що не тільки внутрішній стан людини впливає на зовнішні його вияви, а й ті чи інші зовнішні вияви незабаром створюють відповідний внутрішній стан.

Іронізуйте над собою, посміхайтесь, і поступово ваш настрій неодмінно покращиться. Зрозуміло, що все своє життя ми не можемо ходити усміхненими. Тут, звичайно, багато залежить від ситуації та обставин, але не слід забувати, що людина — господар свого настрою.

(З журналу)

Цілюще зілля землі

Ще в заметеній снігом землі спить до слушної пори цілий світ, але в тому невидному, потаємному світі вже починаються зміни. Це світ різного зела, що чекає на вознесіння своїх зелених душ до сонця й світла, на волю й повітря, під теплі дощі й погожі зорі. Вже зараз коріння рослин, насіння майбутніх трав і квіток, сховані в лоні землі, налаштовані на відродження. Налаштовані на те, щоб брати з землі силу й здоров'я, які обертаються силою й здоров'ям людини.

Восени і взимку на місцевому базарчику старі жінки продають ягоди горобини, калини, сушений цвіт, стебла й коріння лікувальних рослин. Вони знають, як і коли заготовляти рослини. Скажімо, чемерицю слід заготовляти у серпні чи в квітні, а квітки коров'яку зривають лише до обіду один день, бо після обіду квітка в'яне й опадає. Ці жінки виходили своїми ногами довколишні яри, ліси та луки, їм відомо, де ще збереглися зовсім рідкісні рослини. Трави — маги й ворожбити, споконвічні віщуни, що відповідають нам таємниці матері-землі.

Ці жінки на базарі знають і бережуть багато таких таємниць. їм відомі магічні лікувальні властивості трав, які здоровлять людське тіло й душу, омолоджують, окрилюють.

(Є. Гуцало)

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Українське народознавство. Навчальний посібник.*
(за ред. С. П. Павлюк) 3-тє вид. – К.:Знання, 2006.
2. *Диктанти. Правила української мови.*
(укл. Мацько Л. І., Сидоренко О. М.) – К.: Освіта, 2011.
3. *Пишемо диктанти і твори.* – Х.:Вид-во «Ранок», 2012.
4. *Диктанти.* (за ред. Н. В. Петрушка).- Обухів, 2015.
5. *Український народний календар. Вид-во «Острів знань»,*
2012.
6. *Український народний календар. Вид-во «Промінь», 1998.*
7. *Збірник диктантів на народознавчій основі. 5-11 кл.*
(за ред. Д.А. Кобцева.) – Х.: «Світ дитинства», 1997.
8. *Журнал «Україна». Київ, 2011.*
9. *Збірник диктантів. (Г.П. Поєдинок, Х.:Вид. гр. «Основа»,*
2009
10. *Диктанти. (за ред. М.Дмитренко) –*
К. «Народознавство», 2002